МАУП

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля
Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Приватного акціонерного товариства "Вищий навчальний заклад
"Міжрегіональна Академія управління персоналом"

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Збірка наукових праць

(за матеріалами роботи круглого столу
"Українська мова та мовна політика на
сучасному етапі розвитку держави"
(9 листопада 2011 р.)

Хмельницький, 2012

УДК 811
ББК 812
З 41

Редакційна колегія:
Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, директор ХІ МАУП (голова ред. колегії); ***Вашеняк І. Б.***, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри загальнонаукових та загальноосвітніх дисциплін ХІ МАУП; ***Олійник В. В.***, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри загальнонаукових та загальноосвітніх дисциплін ХІ МАУП.

Рецензенти:
Мельник Р. М., кандидат філологічних наук (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);
Петрушенко О. О., кандидат філологічних наук (Хмельницький економічний університет).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницького інституту МАУП
(протокол № 1 від 26 січня 2012 р.)

Українська мова і нація / Збірка наукових праць. – Хмельницький : Вид-во ХІ МАУП, 2012. – 102 с.

У збірці подано наукові статті за матеріалами роботи круглого столу “Українська мова та мовна політика на сучасному етапі розвитку держави”, який відбувся 9 листопада 2011 року. У наукових публікаціях порушуються актуальні мовні проблеми: роль мови в формуванні та самовираженні особистості; розвиток української мови на сучасному етапі; двомовність в Україні та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: студентам, магістрантам, викладачам вищих навчальних закладів, учням та вчителям загальноосвітніх шкіл.

За зміст статей несуть відповідальність автори. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів.

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…….5

Білий Л. Г.
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ……...6

Авсієвич А. В.
ЗНАЧЕННЯ МОВИ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ…….8

Бабій Н. В.
МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН…..12

Бельська К. Ю., Українець Т. Б.
УКРАЇНСЬКА МОВА В УКРАЇНСЬКОМУ ІНТЕРНЕТІ…….17

Білик Н. В.
МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА……21

Вашеняк І. Б.
СУЧАСНИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ……24

Вільчинська С. Б.
МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ РЕКЛАМИ…….27

Гріца О.
СЛЕНГ ЯК СКЛАДОВА МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ……31

Гуменюк О. В.
ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ…….34

Гундерук Л. М.
ФЕНОМЕН КОМУНІКАЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ……37

Івановська Т. Б.
СУРЖИК ЯК МОВНА ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ…..44

Костенко Д. В.
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ…….47

Михайлова С. В.
УКРАЇНСЬКА МОВА ТА КУЛЬТУРА НА ТЕРИТОРІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ……..54

батьківщині, безперечно, відлунює в отій щемливій ностальгії за рідною мовою, що по-справжньому мусить стати державною.

Література

1. Романчук О. Знаки української агресії // Урок української. – 2004. – № 11–12.
2. Никитюк Т. А своєї дасть бі... // Урок української. – 2004. – № 1.
3. Романів О. Мовне відродження чи прикінцеві стадії етноциду? // Урок української. – 2004. – № 7.
4. Романчук О. Чи потрібна Україні українізація? // http://www.universum.org.ua
5. Ткаченко О. Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови? // Літературна Україна. – 1999. – 25 лют.

Л. М. Гундерук
к.психол.н., доцент,
завідувач кафедри психології
та соціально-гуманітарних дисциплін
Хмельницького інституту МАУП

ФЕНОМЕН КОМУНІКАЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Аналіз уявлень про природу особистості, соціально-психологічна неможливість людини жити й розвиватися поза суспільством вимагає актуалізації основних механізмів і рушійних сил об'єктивного зв'язку, що діє між людьми. Передусім, такий взаємозв'язок акумулюється у спілкуванні та взаємодії і через них здійснюється, відтворюючи реалії соціального буття. Ідеться, таким чином, про соціально-психологічну природу особистості, її комунікативний потенціал, про осмислення людської комунікації (під комунікацією в даному разі розуміється спілкування в широкому тлумаченні цієї дефініції: це ввесь спектр зв'язків і взаємодій, що передбачають безпосередні чи опосередковані контакти, реалізацію соціальних відносин, регуляцію соціального процесу, ціннісне ставлення до нього, обмін інформацією, співпереживання, взаємне розуміння, сприймання, відтворення, вплив однієї людини на іншу).

Отже, в загальній психологічній структурі особистості соціально-психологічні складові віддзеркалюють власне її комунікативну природу і є системоутворювальними компонентами. Теоретичні й експериментальні дослідження останнього часу підтверджують саме таке припущення. Їх узагальнення показують, що в цілісній системі якостей особистості комунікативні властивості й уміння спілкуватися є найбільш значущими,

адже саме особисте життя та особистісний розвиток людини уявляються і подаються як всеосяжна комунікація (у всіх її проявах). Така комунікація має внутрішнє джерело саморозвитку – транскомунікативний чинник. Не помічати цього – означає заперечувати особистісний розвиток людини, транскомунікативне розгортання її життєвого світу, що, зрештою, може призвести до виникнення синдрому набутого особистісного дефіциту.

Комплекс проблем стосується розуміння взаємозв'язків між комунікацією та розвитком особистості, її становленням у соціумі, засвоєнням нею за допомогою соціально-психологічних властивостей і чинників суспільного досвіду. Саме з'ясування зв'язків між комунікацією та особистістю, комунікацією і відтворенням особистістю соціальних реальностей дає змогу уявити загальну основу соціально-психологічного життя індивіда. Таким чином, комунікативний підхід до розвитку особистості в соціумі виходить із розгляду комунікативного життя індивіда як спілкування людини із самою собою, іншими людьми та, в цілому, із світом, де і проявляється комунікативний потенціал особистості через згоду (незгоду), розуміння (нерозуміння), рефлексію, емпатію, довіру, любов, атракцію тощо.

Соціалізація особистості поза комунікацією, без співпраці й діалогу, без взаємодії та сприйняття людьми один одного неможлива. Людина здійснює комунікацію, коли телефонує, спілкується з друзями, бере участь у ділових переговорах, намагається розв'язати конфліктну проблему або просто аналізує власні вчинки й дії. І в будь-якій із названих ситуацій успіх її визначається якістю процесу спілкування, умінням індивіда слухати й передавати інформацію, його здатністю зрозуміти внутрішній стан співрозмовника. Йдеться про широкий діапазон комунікативних знань, вмінь і навичок, загалом, про комунікабельність і комунікативну компетентність, якими повинен бути наділений індивід і які є необхідною складовою його комунікативного потенціалу.

Готовність людини до повноцінного міжособистісного спілкування – це складний багатокомпонентний процес, який передбачає одночасний розвиток психіки індивіда в декількох взаємопов'язаних напрямах. Основне в ньому -формування гуманістичного за своїм характером комунікативного ядра особистості, яке передбачає досягнення такого рівня відображення будь-якої людини, ставлення до неї і поведінки, коли вона сприймається як найбільша цінність [4].

Отже, забезпечення учасників взаємодії широким діапазоном комунікативних знань, формування в них комунікативних вмінь і навичок є необхідною складовою розвитку і становлення особистості, її життя і функціонування в мікро- і макросистемах. Феномен комунікації є смислотворчим процесом життя будь-якої форми й рівня, оскільки в живих системах (на відміну від технічних) інформація, яка має життєвий смисл, не просто передається, але трансформується і твориться, втілюючись при

цьому в найрізноманітніших кодах – від генетичного до культурного. Втілення ж є завжди енергетичним процесом. Таким чином, енергообмін, енерго-потенціал у єдності з інформацією – це дві складові будь-якої живої комунікації, два універсальних вимірювання – інформативність (вибірність) та енергообмін (взаємність) комунікації будь-якого рівня (від генетичного до духовного).

Виходячи з цього, комунікабельність трактується як інтегральна характеристика індивіда, як така його властивість, яка необхідна йому для забезпечення самореалізації, саморозвитку, загалом для життєдіяльності. Вона має значно більшу глибину й радіус дії, аніж прийнято вважати: в неї може входити генетичний досвід минулих поколінь. При такому розгляді людина стає складним сузір'ям різнорідних комунікативних світів (генетичного, індивідного, суб'єктивного, соціального, культурного тощо), сполучення яких утворює центральну проблему й парадокс реальної єдності, цільності особистості. Основним способом розвитку цієї складної інтеграції людського життя є транскомунікативні процеси, стани й відносини, під якими розуміються переходи, що мають тенденцію до обернення, і нові синтези між різними видами, формами, рівнями і світами людської комунікації на основі їхньої універсальної інформаційно-енергетичної природи. Якщо комунікація – це спілкування зі стійкими характеристиками стилю, дистанції, ритуалу, термінології, позицій, ролей, тотранскомунікація частіше за все проявляється в гуморі, жартах, каламбурах, аналогіях, метафорах, тобто в усьому тому, що виводить людину за межі буденного в нове, невідоме.

Поза спілкуванням у соціальному середовищі, без взаємодії з іншими людьми, без соціально-психологічного відображення та залучення до цього процесу особистісних механізмів регуляції соціальних явищ не може бути справжнього розвитку особистості в соціумі.

Щодо міжособистісної комунікації, то діалогічний тип відносин тут можна вважати універсальною, необхідною умовою ефективності взаємних контактів, формою розкриття потенційних можливостей учасників взаємодії. Діалогічні взаємини універсальні, вони проходять крізь людське мислення, крізь усі людські стосунки, а конкретніше, крізь усе життя людини в усіх його проявах. Тільки у спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається людина в людині як для інших, так і для самої себе. Діалог набуває онтологічного статусу, оскільки існувати означає спілкуватися діалогічно. Діалог, таким чином, – це не лише засіб формування особистості, це саме буття людини, її неповторність. Індивід набуває свого повного й універсального вираження саме в процесі діалогу. При цьому кожен із учасників діалогу є представником смислових позицій, що не збігаються одна з одною. Отже, умовою діалогу є як наявність суджень стосовно іншого, так і оцінювальне особистісне ставлення до нього.

В науковій літературі виокремлюють й інші психологічні критерії ефективності: задоволеність від належності до групи та від самого процесу спілкування, авторитет співрозмовника, самооцінка соціальних відносин тощо, які визначають рівень сформованості соціально-психологічної основи особистості [2].

У широкому розумінні соціально-психологічна природа особистості може бути охарактеризована певним ступенем єдності комунікації та особистісних властивостей індивіда. Звісно, міра прояву цього взаємозв'язку є мірою сформованості комунікативних можливостей особистості. Це положення конкретизується в умінні особистості розв'язувати проблеми життя й діяльності засобами спілкування, у передаванні своїх знань і досвіду учасникам взаємодії, у способах організації певної системи стосунків на різних рівнях, у системі соціально-психологія його забезпечення саморозвитку особистості тощо. Таке тлумачення комунікативної природи особистості виводить на психологічну та соціальну основи її розвитку, на співвідношення внутрішнього і зовнішнього, об'єктивного і суб'єктивного, індивідуального і соціального в ньому.

Отже, комунікація розуміється як властивість соціальна та психологічна, як атрибутивна якість особистості. Соціально-психологічна природа особистості передбачає врахування таких закономірностей, які походять як із суспільної, так і з біологічної зумовленості людської поведінки та людських стосунків – міжособистісних, міжгрупових, внутрішньо особистісних, що характеризують у сукупності ставлення людей до роботи, до нагромадження й використання ними свого інтелектуального, морального, професійного та іншого потенціалу.

Розкриваючи комунікативну природу особистості, слід враховувати загальнонаукові константи щодо проблеми спілкування та його ролі в життя індивіда. Вивчення та аналіз соціально-психологічної літератури дає змогу виокремити такі характеристики спілкування: комунікація як засіб передавання інформації є водночас інтегрувальною складовою особистості, що забезпечує тією чи іншою мірою прояв усіх її соціально-психологічних властивостей; спілкування розглядається з позицій соціальної і діалогічної взаємодії, такої, що здійснюється переважно не окремою людиною, а саме всіма учасниками процесу стосовно діяльності, яка їх об'єднує; партнери в процесі обміну інформацією, взаємодії та сприйняття один одного розуміються як його учасники.

З позицій соціально-психологічного підходу спілкування спрямоване на забезпечення впорядкованості та узгодженості в діях учасників комунікативного процесу, оптимізації всіх форм їхньої взаємодії з метою вирішення суспільно значущих завдань. Воно також має гарантувати індивідам повагу й саморозкриття особистісних здібностей у ході комунікації. Запропонована логіка аналізу феномену спілкування вказує на тісний зв'язок комунікації з розвитком особистості в соціумі.

Загалом, соціально-психологічну природу особистості визначають численні фактори. Розглянемо деякі з них:

✓ За умов комунікативного підходу сам розвиток особистості є тим процесом, де комунікація перебуває у взаємодії та єдності з особистісними властивостями індивіда і сприяє його формуванню в соціумі. На ефективність розвитку комунікативних властивостей людини, прояву комунікативного потенціалу індивіда впливають характер його взаємодії з іншими, індивідуальні психологічні особливості учасників комунікативного процесу, вибірковість стосунків, якість вибору, рівень групової сумісності тощо. Спілкування тут постає як умова доцільної взаємодії людини із соціальним оточенням і водночас виступає в ролі як зовнішньої умови, засобу ефективної дії, так і внутрішньої характеристики психічної активності особистості.

✓ У соціально-психологічній структурі особистості комунікативні властивості є інтегральними її характеристиками, за допомогою яких здійснюється взаємозв'язок людини із соціумом, соціально-психологічне сприйняття й відображення нею соціальних відносин і реальностей життя, забезпечується встановлення контактів між людьми. За допомогою спілкування індивід "входить" у сферу ідей, думок співрозмовника, долучається до орбіти його активності.

Отже, особистість є сукупністю різних зовнішніх і внутрішніх комунікацій, які утворюють комунікативне ядро, комунікативний світ людини, а її розвиток у соціумі здійснюється за умов спільної активності, взаємодії та діалогу.

✓ Особистості за умов комунікативного підходу до їхнього розвитку постійно перебувають у соціокультурному та етнопсихологічному просторі спілкування: стійкі характеристики стилю взаємодії, традиції, норми, правила, позиції, ролі тощо. Водночас ситуація спілкування – це не лише наявність контакту з певною конкретною людиною або групою людей, їхньою комунікативною культурою, а й комплекс прихованих проблем, конфліктів, бар'єрів комунікативного процесу, який утворює смислову тканину й перспективу згоди-незгоди, довіри-не-довіри, поваги-неповаги та інше. Соціально-психологічна природа особистості передбачає усвідомлення її становлення як комунікативної життєдіяльності, у ході якої відбуваються зовнішні і внутрішні зміни, здійснюється формування комунікабельності, розвивається комунікативний потенціал.

Спілкуючись, людина реалізовує цілі та завдання, які вона ставить перед собою. Водночас участь у спілкуванні – це використання механізмів і засобів входження індивіда до системи соціальних відносин. Зрештою, у спілкуванні проявляються індивідуально-психологічні властивості особистості, які забезпечують їй можливість соціалізації. При цьому йдеться про оптимальну участь особистості у спілкуванні.

Названу систему властивостей і можливостей людини можна означити як її комунікативний потенціал, який проявляється у взаємодії з іншими людьми, при входженні індивіда в соціум, засвоєнні соціального досвіду, відображенні та регуляції соціального процесу.

Що ж визначає оптимальне входження особистості до суспільства, ефективне соціально-психологічне сприймання та відображення нею соціальних відносин? Довідкова література тлумачить поняття "оптимальний" (від лат. optimus – найкращий) як найкращий з можливих варіантів чогось, що найбільше відповідає даним завданням, умовам, а дефініцію "потенціал" (від лат. potentia – сила) як наявні сили, які можуть бути пущені в хід і використані: як можливості подальшого зростання, розвитку й саморозвитку в ролі певної цілісності, системи; як вимірювач ступеня сили того чи іншого явища, впливу на процеси, предмети, шо його оточують. Поняття "потенціал" можна застосовувати до характеристики конкретного суспільства та його окремих сторін, до груп людей та кожного індивіда. Варто вести мову про економічний, науковий, воєнний, комунікативний та інший потенціал. Щодо останнього, комунікативного, то питання про оптимальну участь особистості у спілкуванні з іншими людьми, оптимальне засвоєння й відображення нею соціального процесу нерідко ставиться та вирішується занадто просто – у вигляді аналізу товариськості чи нетовариськості, комунікабельності чи некомунікабельності, психологічної сумісності або несумісності людей в їхній спільній діяльності.

Проблема комунікативного потенціалу особистості та його реалізації полягає у співвідношенні ідеально можливого й справді наявного. Таким чином, визначення можливих варіантів і напрямів удосконалення процесу спілкування і його корекції в різних галузях діяльності пов'язане з визначенням загальної психологічної структури комунікації та основних компонентів комунікативного потенціалу індивіда. Мовиться про психологічну й соціальну основи комунікативного потенціалу. Стосовно першої, то вона зумовлює намагання кожної людини максимально реалізувати свої психофізіологічні, характерологічні властивості, індивідуальні особливості в процесі спілкування. Водночас психологічна основа потенціалу сама по собі – поза загальною палітрою причинно-наслідкових зв'язків, поза системою суспільних відносин, тобто поза соціальною основою – не може забезпечити ефективне комунікативне життя людини, оптимальну її участь у регуляції соціального процесу.

Поняття "комунікативний потенціал особистості" використовують у кількох аспектах:

- ✓ комунікативний потенціал особистості є не статичною, а динамічною системою; такою, що розвивається (або навпаки), системою властивостей і здібностей: вона набувається в реальних умовах спільної діяльності з іншими людьми й у реальному спілкуванні з ними; це система форм, засобів, шляхів інтеграції власної діяльності з діяльністю інших,

власної особистості з особистостями інших; вона закріплюється у вигляді особистісних якостей і особливостей і є своєрідною індивідуальною "історією участі особистості" у спільній діяльності;

✓ комунікативні властивості характеризують особистість через її можливості як конкретного й реального учасника спільної з іншими людьми діяльності й визначають ефективність такої участі, а відповідно, глибину й повноту входження в спільну діяльність і співпрацю, повноцінність входження в групу, у людську спільноту;

✓ в особливих видах діяльності й у специфічних ситуаціях спілкування, що ставлять до особистості підвищені вимоги, ці властивості виступають як внутрішні резерви особистості, що забезпечують ефективність її діяльності за цих умов; саме за таких обставин виявляються особливо значущими ситуації й умови психологічної діяльності, пов'язані з публічністю роботи індивіда, багатоплановістю, взагалі з її комунікативною сутністю, а також спілкування в емоційно напружених обставинах типу конфліктів тощо.

Отже, найсуттєвішими, принципово важливими характеристиками комунікативного потенціалу особистості є його динамічність (здатність змінюватися), адекватність цілям і завданням процесу спілкування, його необхідність у реалізації за будь-яких проявів: від самосвідомості до практичних дій через поведінку. За відсутності умов для реалізації комунікативного потенціалу індивіда в останнього спостерігається зниження потенційних можливостей, руйнування статусно-рольової актуалізації особистості в соціальній групі, втрата відчуття індивідом соціальної реальності, деперсоналізація та ізоляція особистості за формальної наявності потенціалу й видимості благополуччя впродовж певного часу. Говорячи про потенційні комунікативні можливості особистості, маємо на увазі бажання індивіда самовиразитися серед собі подібних, самоутвердитися, оптимізувати процес соціально-психологічного відображення, виходячи із своїх індивідуальних, психофізіологічних, соціально-психологічних властивостей. Ідеться, таким чином, про змістовий аспект комунікативного потенціалу особистості.

Які ж особистісні властивості формують базову структуру комунікативного потенціалу? Відповідь на це запитання можуть дати дослідження різноманітних зв'язків між комунікацією, особливостями участі у спілкуванні, налагодження контактів, сприймання, взаємовпливу, відображення соціального процесу й можливостями самої особистості. Попри наявність різних підходів учених до розуміння мотиваційно-потребової сфери індивіда, більшість психологів, описуючи класифікації потреб особистості, додає до них і потребу у спілкуванні, яка трактується і як самостійна специфічна установка особистості на спілкування із собі подібними, і як міжособистісне тяжіння, і як вроджений інстинкт спілкування, вроджене прагнення до афіліації тощо.

Отже, вивчення мотиваційно-потребової сфери особистості безпосередньо пов'язане з аналізом поняття "комунікабельність" як вираження потреби у спілкуванні, в налагодженні соціальних стосунків, як вибіркове ставлення до людей, вибіркове використання форм і засобів комунікації.

Успішність прояву комунікативного потенціалу особистості визначається усвідомленістю значення комунікативної діяльності, комунікативних знань і вмінь у комунікативному житті людини; знанням власних комунікативних можливостей і комунікативних особливостей інших учасників спілкування; систематичним поповненням знань з теорії і практики спілкування.

Література

1. Бодалев А. А. Личность и общение: Избранные труды. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.
2. Добрович А. Б. Общение: наука и искусство. – М. : Знание, 1980.
3. Дуков Ю. М. Эффективность делового общения. – М. : Знание,1988.
4. Ерастов Н. П. Психология общения. Пособие для студентов психологов. – Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1979. – 96 с.
5. Злобина Е. Г. Общение как фактор развития личности. - К. : Наукова думка, 1982. – 115 с.
6. Ломов Б. Ф. Общение и социальные регуляторы поведения индивида / В кн.: Психологические проблемы социальной регуляции поведения. − М. :Наука, 1976.

Т. Б. Івановська
старший викладач кафедри
загальнонаукових та загальноосвітніх дисциплін
Хмельницького інституту МАУП

СУРЖИК ЯК МОВНА ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Мовна ситуація в сучасній Україні є наболілою. Актуальною є проблема суржику. Молоде покоління часто задає собі питання: "Що таке суржик і як з ним боротись?". Суржик - це справа така, що вона невикорінна. Суржик завжди виникає тоді, коли стикаються дві чи більше культури. Також можна вважати суржиком різні діалекти. Звісно, для загального використання це не зовсім нормальне явище, але природне. А от хто не повинен уживати суржик, то це, насамперед, інтелігенція.

Мова рухлива, весь час розвивається, доповнюється. Суржик - це теж українська мова, тільки вона дуже засмічена іншомовними словами.